

Максім Багдановіч як гісторык нацыянальнага адраджэння

У пачатку XX стагоддзя такія пытанні як нацыяналізацыя школы, ідэя ўвядзення ў яе нацыянальнай беларускай мовы, падняцце самасвядомасці беларусаў, роля народнай інтэлігенцыі ў культурным жыцці, роля гістарычнай спадчыны ў адраджэнні Бацькаўшчыны, значэнне літаратуры для духоўнага ўзбагачэння шырокіх мас, рэлігія і інш. становяцца надзённымі, не менш важнымі, чым эканамічныя праблемы. Культурная плынь нацыянальнага адраджэння пачатку XX стагоддзя павінна была іх неадкладна вырашаць. У гісторыі Беларусі яна прадстаўлена імёнамі такіх выдатных дзеячоў часу, як Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Максім Гарэцкі, Ядвігін Ш., Цётка, Алесь Гарун, Сяргей Палуян, Язэп Лёсік, Антон Навіна, Вацлаў Ластоўскі і інш. слаўных сыноў нашай Радзімы.

Сярод палымяных змагароў за нацыянальна-культурнае адраджэнне беларусаў Максім Багдановіч займае адно з першых месцаў. Пра гэта сведчаць не толькі яго паэтычныя творы, але і шматлікія артыкулы па самых розных пытаннях і праблемах культурна-адраджэнскай ідэі: «Беларускае адраджэнне» (1914), «Глыбы і слаі» (1911), «Кароткая гісторыя беларускай пісьменнасці да XVI стагоддзя» (1911), «За сто лет» (1911), «Новы перыяд у гісторыі беларускай літаратуры» (1912), «За тры гады» (1913), «Забыты шлях» (1915), «Сталецце руху беларускага народа» (1914), «Хто мы такія?» (1915), «Аб веры нашых прапаведнікаў» (1916) і інш.

М. Багдановіч быў не толькі выдатным паэтам, але і дасканалым крытыкам. У свой час Якуб Колас, высока ацэньваючы яго паэтычную творчасць, пісаў: «Максім Багдановіч быў не менш таленавітым літаратурным крытыкам. Яго артыкулы ў гэтай галіне здзіўляюць спеласцю думкі, глыбокім прапаведніцкім у сутнасць нацыянальных твораў» (5, с. 10). У гісторыі беларускай літаратуры М. Багдановіч – першы прафесійны крытык; яго творчасць у гэтым сэнсе і на сучасным этапе ўяўляе сабой найкаштоўнейшую скарбніцу думак, разважанняў, прапаноў для далейшага развіцця нашай нацыянальнай культуры. Па сутнасці, ён акрэсліў усе шляхі, па якіх нацыянальнае адраджэнне можа развівацца і заваяваць трывалы падмурак у грамадстве. М. Багдановіч прысвяціў гэтай справе ўсё жыццё, нястомна працуючы над фарміраваннем свядомасці беларусаў і прапагандуючы ідэі нацыянальнага вызвалення. Яго артыкулы, прысвечаныя культурнаму адраджэнню Беларусі, вытрымалі праверку часам і з поспехам могуць быць выкарыстаны на сучасным этапе развіцця нашага грамадства, яго нацыянальнай культуры.

Развіццё любой нацыянальнай культуры немагчыма без развіцця нацыянальнай мовы, якая з'яўляецца неад'емнай часткай духоўнай культуры. Інтэлігенцыя пачатку XX стагоддзя разумела, што захаваць сваё месца сярод цывілізаваных народаў свету беларусы змогуць толькі праз родную мову, бо нацыянальная мова – гэта душа народа, найкаштоўнейшы скарб культурнай

спадчыны. Таму пытанне аб беларускай мове ў той далёкі час было адным з галоўных у справе нацыянальна-культурнага руху. Як вядома, беларуская мова доўгі час знаходзілася ў заняпадзе, на ёй забаранялася пісаць, друкаваць кнігі. М. Багдановіч і яго паплечнікі добра разумелі значэнне нацыянальнай мовы для свайго народа і ўсімі сіламі дабіваліся таго, каб родная мова ўвайшла ва ўсе сферы жыцця. Так, М. Багдановіч выхоўваў любоў і пашану да беларускай мовы праз спасылкі на яе старажытны ўзрост, расказваў пра гісторыю колішняга шырокага ўжывання яе ў розных сферах дзяржаўнага і культурнага жыцця. Нагадваў, што жывое беларускае слова нашых продкаў было выразным, дакладным, сакавітым, мілагучным, далікатным, што без яго ўжывання не магла абысціся нават царкоўнаславянская мова, на якой доўгія гады друкавалася рэлігійная і нават свецкая літаратура.

У літаратурна-крытычным артыкуле «Кароткая гісторыя беларускай пісьменнасці XVI стагоддзя» аўтар адзначыў: «Увесь час у кніжную мову прасачывалася, урастала народная і, павэдлуг абасоблення трох расійскіх культур, разрывала яе на тры часці, кожная з якіх вырабляла ўласны нацыянальны выгляд» (1, с. 201). Гэтым крытык падкрэсліў, што беларускае пісьмовае слова нейкі час развівалася пад уплывам мясцовых гаворак, і што гэта мова арыгінальная, адметная па сваім паходжанні і фарміраванні ад расійскай, што яна ніякі не дыялект расійскай, як гэта імкнуліся тады даказаць рускія вучоныя-мовазнаўцы. Адзначым, што такую думку Багдановіч выказаў у той час, калі беларускае пісьмовае слова толькі-толькі пачало прабіваць сабе шлях да існавання ў грамадстве.

Каб пашырыць ідэю нацыянальнага адраджэння, Багдановіч успамінаў перыяд Вялікага княства Літоўскага, той час, тую «залатую пару», калі наша мова развівалася самастойна і плённа. «К гэтаму часу, – па словах М. Багдановіча, – Вялікае княства Літоўскае даволі цвёрда ўстанавіла свае межы, і беларуская зямля рэзка абасобілася ад зямель маскоўскіх... Усё гасударственнае жыццё Вялікага княства адбывалася ў беларускіх нацыянальных формах, – літоўскім было тут адно толькі названне, адзін толькі этыкет, на беларускай гаворцы ішоў суд, пісаліся акты і граматы, вяліся перагаворы з чужаземнымі гасударствамі; па-беларуску размаўлялі і вялікія князі і баяры, нават літоўцы родам...» (1, с.205). Пазнаёміўшыся з прыведзенымі радкамі, кожны беларус зможа адчуць гонар за сваю нацыянальную мову, сваю духоўную спадчыну і культуру.

У гісторыі беларускага народа нацыянальная мова заўсёды адыгрывала вялікую ролю ў нацыянальнай свядомасці і выжыванні народа як нацыі. Беларуская мова непасрэдна звязана з духоўным і культурным жыццём нашага краю. Як вядома з гісторыі, адраджэнне любой нацыі пачыналася з абвясчэння роднай мовы першаснай духоўнай каштоўнасцю народа, менавіта яна дае і давала жыццё ўсім відам культуры, асветы і навукі. Заслуга нашага нацыянальнага адраджэння пачатку XX стагоддзя ў тым, што якраз у той час пачалі фарміравацца асновы лексікі, фанетыкі, марфалогіі, сінтаксісу, стылістыкі беларускай мовы.

М. Багдановіч разумеў, што адраджэнне нацыі сярод блізкароднасных культур сумежных народаў, побач з якімі гістарычна жылі беларусы, немагчыма без усведамлення нашым народам сваёй адметнай уласнай спадчыны, сваёй непаўторнасці і арыгінальнасці. Пасля даследавання многіх гістарычных фактаў, якія з'яўляюцца сёння агульнавядомымі, але ў той час старанна хаваліся ад народа афіцыйнымі ўладамі царскай Расіі, М. Багдановіч у артыкуле «Беларускае адраджэнне» прыходзіць да высновы: «Беларуская культура зусім не з'яўляецца простым варыянтам культуры вялікарускай. Наадварот ... перад намі знаходзяцца два самастойныя культурныя комплексы, якія ад самага яе пачатку раслі і развіваліся незалежна адзін ад аднаго. Адрозніваючыся паміж сабою і па бытавых першаасновах, і па ўплывах, накіраваных звонку, і па падзеях далейшага гістарычнага жыцця, яны, натуральна, прыйшлі да далёка не тоесных канчатковых вынікаў» (1, с. 259). Такое сцвярджэнне М. Багдановіча абвяргала домислы фальсіфікатараў нашай гісторыі, якія імкнуліся даказаць, што беларуская і руская культуры выраслі і развіваліся з аднаго кораня і ў аднолькавых умовах, што беларуская культура – гэта паўтарэнне рускай.

Далей крытык заўважае, што ўжо ў XIII ст. Беларусь збліжаецца з Заходняй Еўропай, у той час, як Расія ідзе сваім шляхам, што потым, пазней, будзе многімі гісторыкамі і вучонымі ігнаравацца і адмаўляцца дзеля таго, каб гэтыя факты гісторыі ні ў якой меры не перашкаджалі русіфікатарскай палітыцы: «... у XIII ст. ... Беларусь цалкам аказалася ў межах Вялікага княства Літоўскага, а вялікарускія вобласці згрупаваліся вакол Масквы. З гэтага часу жыццё абодвух дзяржаўных народаў, таксама як і гістарычныя лёсы іх, надоўга страчвае ўсякую агульнасць» (1, с. 260). Пры гэтым аўтар заўважае, што збліжэнне Беларусі з Заходняй Еўропай яшчэ ў сярэднявеччы мела ўжо прагрэсіўнае значэнне, бо «менавіта з той пары ў выпрацоўцы беларускай культуры ўдзельнічае не толькі шэрая вёска, але і гандлёвы горад еўрапейскага тыпу, горад, арганізаваны на асновах Магдэбургскага права. Ён зрабіў беларускую культуру больш маляўнічай, увёў яе ў абарот западнаеўрапейскага жыцця» (1, с. 261). Мастак слова з гонарам гаварыў і пра тыя духоўныя скарбы, якія прыдбала Беларусь у час Рэнесанса – стварэнне друкарняў, адкрыццё школ, вышэйшых навучальных устаноў, такіх, як юрыдычная школа імя св. Яна, Полацкая акадэмія з правамі ўніверсітэта і г.д. З хваляваннем пісаў, што ўжо тыя далёкія стагоддзі на тэрыторыі Беларусі пачала нараджацца і свая інтэлігенцыя, першым найбольш выдатным прадстаўніком якой стаў двойчы доктар навук Францыск Скарына, заснавальнік кнігадрукавання на Беларусі. З пачуццём гордасці адзначыў, што ў эпоху Адраджэння выдаваліся розныя друкаваныя кнігі на беларускай мове, развіваўся жывапіс.

Добра дасведчаны па пытаннях гісторыі свайго краю, М. Багдановіч не мог не сказаць народу ўсёй гістарычнай праўды, ён з большым гонарам гаварыў, што ўслед за «залатым векам» пачаўся для беларускай культуры перыяд заняпаду, калі ў Вялікім княстве Літоўскім афіцыйна было забаронена беларускае пісьмо. Ён з горыччу адзначыў, што ў канцы XVII ст. «адным з найбольш

сумных праяў указанага збяднення беларускай культуры, бяспрэчна, трэба прызнаць амаль поўнае знікненне друкаванай кнігі на беларускай мове» (1, с. 263), калі наш край апынуўся ў складзе Рэчы Паспалітай і пачаўся працэс паланізацыі.

На думку М. Багдановіча, нацыянальна-культурнае адраджэнне нельга рузімець як нейкае механічнае вяртанне да некалі страчаных народам духоўных каштоўнасцей, традыцый, звычаяў. Вяртанне да духоўных каранёў народа, перш за ўсё да мовы, фальклору, народных традыцый, ён разглядаў як першую прыступку да свайго новага адраджэння, якое павінна ісці сваім адметным шляхам, карыстаючыся духоўнымі навыкамі многіх пакаленняў, ствараючы свае новыя, найбольш дасканалыя нацыянальныя каштоўнасці. Пры гэтым класік беларускай літаратуры добра разумеў, што адраджэнне і развіццё нацыянальнай культуры дасягне найлепшага росквіту толькі тады, калі ўбярэ ў сябе не толькі свае ўласныя каштоўнасці, але яшчэ і скарбы сусветнага еўрапейскага прагрэсу, бо толькі так можна прыйсці да сапраўднага духоўнага ўздыму. Ён адзін з першых, хто падказаў дзеячам культуры шлях, якім трэба ісці, кааб садзейнічаць паспяховаму развіццю і пашырэнню ідэі нацыянальна-культурнага адраджэння. У артыкуле «Забыты шлях» наш паэт заклікаў усімі сіламі барацца за сваю нацыянальную культуру і, даследуючы новую беларускую паэзію пачатку XX ст., адзначыў, што гэта паэзія «жывая», што яна за якія-небудзь восем-дзесяць гадоў існавання прайшла такі шлях развіцця, які іншыя еўрапейскія паэзіі праходзяць больш чым за сто год. Сапраўды, М. Багдановіч надаваў вялікую ўвагу развіццю беларускага мастацкага слова, таму што гэта быў пэўны зрух у культурным адраджэнні. У літаратурна-крытычных працах «За тры гады» (агляд беларускай краснай пісьменнасці 1911 – 1913 гг.), «Новы перыяд у гісторыі беларускай літаратуры», «Беларускае адраджэнне», «Глыбы і слаі» і інш. Наш літаратуразнавец развенчвае міфы аб нібыта спрадвечнай адсталасці беларусаў, іх няздольнасці да самастойнага нацыянальнага развіцця, да мастацкай творчасці.

Важнае значэнне для пашырэння нацыянальнай ідэі М. Багдановіч надаваў перыядычнаму друку. Асабліва ён вызначыў дзейнасць газеты «Наша ніва»: «... «Наша ніва» вяла нястомную асветніцкую працу. Ставячы сваёй мэтай усебаковае адраджэнне беларускай народнай культуры і, такім чынам, цвёрда стоячы на вызначанай дэмакратычнай пазіцыі, яна прабіла сабе шлях у самыя глухія куткі Беларусі, у самыя цёмныя пласты насельніцтва» (1, с. 275). Крытык далей адзначаў, што гэта газета з'явілася для многіх тысяч беларусаў першай газетай, якую яны прачыталі на роднай мове. А гэта, несумненна, спрыяла росту іх нацыянальнай свядомасці.

М. Багдановіч звяртаў увагу і на яшчэ вельмі важную ролю «Нашай нівы». Газета садзейнічала згуртаванню вакол сябе ўсіх літаратурных сіл таго часу на Беларусі і тым самым спрыяла нараджэнню новай інтэлігенцыі. Ён быў задаволены і тым, што пад уздзеяннем праведзенай «Нашай нівай» працы ў галіне асветы, паступова пачынаюць узнікаць новыя беларускія часопісы, газеты, штотыднёвікі, выдавецкія суполкі. Так, крытык адзначаў

плённую працу часопісаў «Саха», «Лучынка», літаратурна-публіцыстычных зборнікаў «Маладая Беларусь», «Беларускіх календароў», «Нашай нівы», кнігавыдавецкіх суполак «Загляне сонца і ў наша аконца», «Наша хата», «Палачанін», «Беларускае выдавецкае таварыства» і інш. Усё гэта, вядома, не магло не спрыяць развіццю і пашырэнню нацыянальнага руху, хутчэйшаму высяпванню нацыянальнай і палітычнай свядомасці мас.

Каб больш зразумелымі для народа сталі задачы культурна-нацыянальнага руху, каб як мага больш беларусаў змаглі ўсвядоміць сутнасць вялікай ідэі нацыянальнага адраджэння, Багдановіч і яго паплечнікі-адраджэнцы ўвесь час звярталі ўвагу на гістарычны вопыт тых народаў, якія пры цяжкіх выпрабаваннях не загінулі як этнас, змаглі пераадолець чужаземны прыгнёт і стаць на шлях самастойнага развіцця.

Крытык звярнуўся да гістарычных фактаў аб вызваленчай барацьбе ўкраінцаў Угорскай Русі і Букавіны, Галіцкай Русі, а таксама чэхаў, якія, зведаўшы жорсткі нацыянальны ўціск з боку палікаў, венграў, немцаў, выстаілі, выжылі і змаглі адрадзіцца. Гэтаму пытанню М. Багдановіч прысвяціў артыкулы «Галіцкая Русь», «Чырвоная Русь», «Угорская Русь», «Браты-чэхі» і інш.

Нацыянальнае адраджэнне любога народа немагчыма без нацыянальнай школы. Да пачатку XX стагоддзя нашаму народу адмаўлялі ў магчымасці мець беларускую школу. У артыкулах «Беларускі бежанскі прытулак», «Голас з Беларусі» і інш. Класік нашай літаратуры выступіў за стварэнне нацыянальнай школы за ўвядзенне ў вучэбны працэс беларускай мовы. Аналізуючы факты навування дзяцей на роднай мове, ён даказаў, што той, хто з маленства прайшоў такую школу, усё сваё жыццё будзе адданы Радзіме, Бацькаўшчыне, таму што ўспрыме ў сабе не толькі любоў да матчынай мовы, але і да ўсёй нацыянальнай культуры. Беларускі паэт зазначаў, што ў народзе ніколі не згасала думка пра вучобу на роднай мове, нават калі наступалі самыя змрочныя часы рэакцыі, і ў пацвярджэнне гэтага прыводзіць наступны прыклад: у 1862 г. у Варшаве выйшаў надрукаваны лацінскім алфавітам «Лемантар для добрых дзетак католікаў», а ў 1863 г. – кніга «Рассказы на белорусском наречии».

Усялякія новыя зрухі на шляху да нацыянальнай школы шчыра радавалі М. Багдановіча, абуджалі ў яго жаданне самому што-небудзь для гэтага зрабіць карыснае, таму ён распачаў працу над стварэннем «Лемантара» для беларускіх дзяцей, якая, на жаль, была не скончана ў сувязі з яго заўчаснай смерцю.

Пракладаючы шляхі нацыянальнаму адраджэнню роднага краю, дбаючы пра яго незалежнае развіццё, крытык не абыходзіў і пытанні рэлігіі ў сувязі з пачаўшымся працэсам станаўлення нацыі. Рэлігія мела вялікую ўладу над чалавекам тады, калі народ моцна трымаўся веры ў Бога. Таму паўстала задача з пазіцыі рэлігіі, выкарыстоўваючы царкоўную ідэалогію, перацягнуць як мага больш людзей на бок нацыянальнага руху, растлумачыць цёмным яшчэ масам, што любое веравызначэнне чалавека ні ў якой меры не перашкодзіць развіццю самавызначэння народа як нацыі. Свае думкі наконт

гэтага пытання ён выказаў у такіх артыкулах, як «На беларускія тэмы», «Беларускае адраджэнне» і інш. Сімпатыі аўтар аддае ўніяцкай царкве, таму што ў той час гэта была для беларускага народа вера іх дзядоў і прадзедаў. М. Багдановічу імпанаваў таксама і той факт, што гэта рэлігія амаль адзіная з усіх, якія панавалі на тэрыторыі Беларусі, заўсёды трымалася нацыянальнай культуры народа, падтрымліваючы і яго мову. Для забітага і цёмнага народа, пазбаўленага магчымасці свабодна карыстацца роднай мовай, гэта мела прагрэсіўнае значэнне, садзейнічала зберажэнню нацыянальна-духоўных здабыткаў. Аднак такое працягвалася нядоўга: апошняя праява падтрымкі беларускай культуры ўніяцкай царквой было выданне ёю ў 1837 годзе Катэхізіса на беларускай мове, аднак ён быў знішчаны праз два гады ў сувязі з уз'яднаннем уніятаў з католікамі. Прыводзячы гэты факт, М. Багдановіч з сумам зазначаў, што вынікам такой акцыі была забарона пропаведзі на мове народа.

Разумеючы, што пытанне аб увядзенні ў касцёл і царквы беларускай мовы патрабуе неадкладнага рашэння, беларускі мастак слова крытыкуе палітыку царскай Расіі ў адносінах да каталіцкай царквы, якая на багаслужэннях дзе-нідзе ды і ўжывала гаворку народа, выдавала на ёй рэлігійную літаратуру, што ўжо само сабой спрыяла выхаванню нацыянальнай свядомасці беларусаў. Але ж гэта якраз і не падабалася ўраду Расійскай імперыі, якая імкнулася да поўнай асіміляцыі беларусаў з рускімі.

Лепшыя прадстаўнікі нацыянальна-культурнага адраджэння пачатку ХХ ст. разумелі, што распаўсюджанне беларускай мовы ва ўсіх сферах народнага жыцця, асабліва ў рэлігійнай, будзе толькі на карысць нацыянальнай ідэі. Яны ведалі, што народ не можа абысціся без царквы (хрысціны дзіцяці, вячанне і інш.), таму не пакідалі па-за сваёй увагай канфесійныя справы лічачы, што духавенства можа нават паспрыяць у справе нацыянальнага самавызначэння нават самых цёмных і змардаваных прыгнётам пластоў насельніцтва Беларусі. Але для гэтага патрэбна было ўвесці беларускую мову ў царкву і касцёл.

Неад'емным пытаннем у справе нацыянальнага адраджэння пачатку ХХ ст. было стварэнне сваёй уласнай інтэлігенцыі. Свае погляды на ролю інтэлігенцыі ў гэтым руху М. Багдановіч абгрунтаваў у артыкулах «Беларускае адраджэнне», «Новая інтэлігенцыя», «Новы перыяд у гісторыі беларускай літаратуры» і інш. На яго думку, інтэлігенцыя павінна стаць тым рухавіком, які зможа прывесці ў дзейнасць усе пласты насельніцтва Беларусі за сваю незалежнасць. Наш паэт, крытык і публіцыст добра ведаў, што ў той час, у пачатку ХХ ст., у Беларусі было вельмі мала прадстаўнікоў інтэлігенцыі, якія змаглі б аддаць свае сілы і веды народу, барацьбе за яго сацыяльна-палітычнае і нацыянальна-культурнае адраджэнне. Аднак, нягледзячы на гэта, ён усё ж такі ўскладаў вялікія надзеі на інтэлігенцыю. Ён верыў, што гэтыя людзі змогуць і павінны будучы ўзняць культурны ўзровень свайго народа, стануць праваднікамі прагрэсіўных ідэй у масы, бо гэта адзін з перадавых пластоў насельніцтва краю, ад якога ў вялікай меры залежыць фарміраванне і выхаванне падрастаючага пакалення. Выканаць

гэту місію інтэлігенцыя зможа толькі пры ўмове самаадданай працы на карысць свайго народа, яго культуры. Багдановіч лічыў, што інтэлігенцыя – гэта людзі, якія змогуць рушыць наперад справу нацыянальнага адраджэння, бо гэта не толькі носьбіты, але і ідэалагі беларускай ідэі.

Крытык адзначаў, што фактычна беларуская інтэлігенцыя пачала нараджацца пасля рэвалюцыі 1905 г., хоць гэтай інтэлігенцыі яшчэ было мала, але яна ўжо існавала, заявіўшы гучна пра сябе нараджэннем новай дэмакратычнай літаратуры, даследаваннямі па этнаграфіі, культуры, гісторыі Беларусі, стварэннем тэатра і г.д.

Робячы стаўку на нацыянальна свядомую інтэлігенцыю ў справе вырашэння задач нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі, Багдановіч быў упэўнены, што такая інтэлігенцыя не саступіць і з пазіцый інтэрнацыяналізму: «Абараняючы інтарэсы свайго народа і кладучы ў аснову гэтай дзейнасці наяўнасць самастойнай беларускай нацыянальнасці і беларускай культуры, беларуская інтэлігенцыя ніколі не ўгадала ў шавінізм, не імкнулася да прымянення правоў суседніх нацыянальнасцей на ўсю паўнату самастойнага культурнага развіцця. У прызнанні, яна вітае рост як вялікарускай, так і польскай культуры ў краі, даб ваючыся толькі таго, каб гэты рост не меў сваёй асновай дэнамінацыю беларускага народа» (2, с.124 – 125). Як паказала гісторыя, гэтыя словы класіка нашай літаратуры былі заўсёды заветнымі не толькі для беларускай інтэлігенцыі, але і ўсяго нашага народа. Беларусы па сваёй прыродзе інтэрнацыяналісты, яны імкнуліся і імкнуцца да добрасуседскіх узаемаадносін з братнімі славянскімі народамі, вітаюць і паважаюць культуру кожнага з народаў свету.

М. Багдановіч быў аптымістам, шчыра верыў у светлае будучае Беларусі. Ён глядзеў на нацыянальна-культурнае адраджэнне пачатку XX ст. як на з'яву агульнаеўрапейскага значэння, заклікаў беларусаў будаваць новае жыццё з улікам сваіх уласных духоўных набыткаў і дасягненняў еўрапейскіх краін. Гістарычная практыка многіх народаў даказала правільнасць вывадаў нашага класіка наконт неабходнасці культурнага адраджэння для самабытнага жыцця народа як нацыі: веданне сваёй культуры, гісторыі, мовы, традыцый і звычаяў, вырашэнне пытання нацыянальнага і інтэрнацыянальнага.

Літаратура:

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : У 3 т. / М.Багдановіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993. – Т. 2 : Мастацкая проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі, чарнавыя накіды. – 600 с.
2. Багдановіч М. Поўны збор твораў : У 3 т./ М.Багдановіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1995. – Т. 3 : Публіцыстыка, лісты, летапіс жыцця, творчасці. – 461 с.
3. Багдановіч, І. Пакліканы адраджэннем / І.Багдановіч. // Маладосць. – 1991 - №11. – С. 137 – 145.

4. Белорусское движение : Очерк истории национального и революционного движения белорусов / Сост. Е. Карский, Ф. Турак. – М. : Гос. изд-во, 1921. – 145 с.
5. Колас Я. Збор твораў ў 14 т. / Я.Колас – Мінск : Маст. літ., 1976. – Т. 12 : Публіцыстычныя, крытычныя артыкулы (1947 – 1956). – 527 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ